

Комунікативно-прагматичні виміри повтору в англomовному художньому тексті

А. О. Томусяк

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна
Corresponding author. E-mail: alinatomusiak@gmail.com

Paper received 19.06.18; Accepted for publication 25.06.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-167VI50-11>

Анотація. У статті розглянуто функціонування лексико-синтаксичного повтору в англomовному художньому тексті з позицій мовця як центра комунікативної діяльності. Повтор як складник спектру синтаксичних засобів створює інтегровану цілісність художнього тексту, забезпечує реалізацію ідейно-тематичної структури твору, є засобом актуалізації ізотопії плану вираження, підтримує динамізм опису, реалізує низку художньо-стилістичних функцій твору.

Ключові слова: антропоцентризм, інтенція, повтор, синтаксичний паралелізм, експресивність.

Прагматичний підхід до розгляду мовних явищ продовжує залишатись у полі зору сучасних мовознавців. “Антропоцентрична парадигма сучасних лінгвістичних досліджень зумовила зміну фокусу досліджень лінгвістичної прагматики. Інтереси вчених ... переключились з об’єктів пізнання на його суб’єктів”, – слушно зауважує Н.Г.Ссипенко [4, с.43]. У колі мовознавчих зацікавлень значне місце посідає мовець як центр комунікативної діяльності, який реалізує свої комунікативні інтенції шляхом використання різноманітних мовних засобів. У цьому річизі дослідження мови художнього тексту крізь призму авторського світобачення, аналіз пошуку і відбору автором саме тих чи інших синтаксичних побудов займає чільне місце у наукових пошуках сьогодення.

Яскравим стилістико-синтаксичним явищем у мовній канві художнього тексту є повтор. І. Р. Гальперін у праці “Stylistics” визначає повтор як “an expressive means of language used when the speaker is under the stress of strong emotion” [2, с. 209-210]. Існують різноманітні підходи до визначення і класифікацій повторів: за рівнями мови, за місцем у висловленні, за кількісними характеристиками тощо. Однак усі вони не є принципово важливими на рівні тексту, адже будь-який повтор несе потужне функційне навантаження, є інтенсифікатором змісту, того, що акцентує автор в описуваній ситуації, тобто це експлікований засіб експресивності. Важливу роль повтору в художньому тексті відзначали І. Арнольд, М. Блох, Ю. Скребньов, І. Соколова, І. Туранський та інші. Зокрема, на думку І.В.Арнольд, повтори передають значну додаткову інформацію емоційності, експресивності та стилізації і, крім цього, часто служать важливим засобом зв’язку між реченнями, причому іноді предметно-логічну інформацію буває важко відокремити від додаткової, прагматичної [1, с.183].

Семантичні особливості повторів у художньому тексті визначає комунікативна інтенція автора, що “формується метою чи потребою носія мови як спрямованість до її досягнення на основі певних знань та уявлень про світ, які становлять концептуальну та мовну картини світу” [3, с.6].

Найчастіше повтор у розмовному синтаксисі виступає надлишковим елементом, ненавмисним, спричиненим міркуваннями чи сумнівом у правильності вибору слова. Але у художньому мовленні повтор –

це опрацьований автором прийом, зумисне вжитий, спрямований на певний семантико-стилістичний ефект, естетичний вплив на реципієнта, на створення індивідуально-авторської виразності твору, відтворення дійсності крізь призму авторського Я, що відображає думки і почуття митця.

У художньому тексті погляди автора, його образ завжди відіграють суттєву роль, адже саме автор вибудовує всю структуру твору – його сюжет, композицію, систему образів-персонажів, яким відводиться центральне місце. Саме вони є носіями чи противниками авторських ідей, носіями концепції автора, певного погляду на дійсність, виразниками духу часу, епохи. Неординарність створеного образу, яскравість його впливає на читача, долучає його до розуміння описуваного характеру, а отже, і до розуміння ідеї твору. Тому дуже важливо, яким чином, якими засобами і прийомами митець реалізує свої цілі.

Нерідко повтор може слугувати ключем до головної ідеї твору. Для прикладу візьмемо роман “Якщо я залишусь” відомої і досить популярної сучасної американської письменниці Гейл Форман, яка здебільшого у своїх творах висвітлює молодіжну тематику. Сімнадцятирічна героїня роману Мія потрапляє в аварію, у якій втрачає батьків і брата, а сама перебуває між життям і смертю в реанімаційному відділенні (тіло втратило ознаки життя, а душа – свідомою учасницею всього, що відбувається у лікарняній палаті). Страшна пригода ставить її перед вибором – покинути земне життя, де вона не бачить собі місця без своїх рідних, чи залишитися... Частина запитання автор виносить у заголовок роману, і упродовж усього тексту, через певні проміжки, ця фраза повторюється (найчастіше – у синтаксичних варіантах): *In the quiet corner of the ICU I start to really think about the bitter things I’ve managed to ignore so far today. What would it be like if I stay? What would it feel like to wake up an orphan? To never smell Dad smoke a pipe? To never stand next to Mom quietly talking as we do the dishes? To never read Teddy another chapter of Harry Potter? To stay without them? I’m not sure this is a world I belong in anymore. I’m not sure that I want to wake up (p.58); “It’s okay,” he tells me. “If you want to go. Everyone wants you to stay. I want you to stay more than I’ve ever wanted anything in my life.” His voice cracks with emotion. He stops, clears his throat, takes a breath,*

and continues. "But that's what I want and I could see why it might not be what you want. So I just wanted to tell you that I understand if you go. It's okay if you have to leave us. It's okay if you want to stop fighting" (6, p.63).

Такий дистантний повтор додає емоційної окраски не тільки певним фрагментам твору, але і всьому тексту. Крім цього, фраза, яка повторюється неодноразово у канві твору, є ключем до головної ідеї роману – вибір у житті робить людина, саме це є лейтмотивом твору.

Не викликає сумніву те, що структурна організація художнього твору залежна від його глибинного змісту: композиційна побудова тексту спричинена змістом, залежить від інтенцій автора, від того, що саме хоче донести до читача автор. Отже, будь-який художній засіб, а особливо повтор, бере безпосередню участь у композиційній будові тексту й реалізує ізотопію плану вираження з метою створення текстової когезії і підвищення семантико-стилістичної ємності твору.

Поряд із важливістю позиції повторів у реченні, ще одним фактором, що впливає на ступінь експресивності висловлення, є кількість повторів у синтагматичному ряду. Як показує ілюстративний матеріал, чим більше повторів у фрагменті тексту, тим він експресивніший. Розглянемо ще один фрагмент із роману "If I stay":

It is Yo-Yo Ma. Playing Andante con poco e moto rubato. The low piano plays almost as if in warning. In comes the cello, like a heart bleeding. And it's like something inside of me implodes. I am sitting around the breakfast table with my family, drinking hot coffee, laughing at Teddy's chocolate-chip mustache. The snow is blowing outside. I am visiting a cemetery. Three graves under a tree on a hill overlooking the river. I am lying with Adam, my head on his chest, on a sandy bank next to the river. I am hearing people say the word orphan and realize that they're talking about me. I am walking through New York City with Kim, the skyscrapers casting shadows on our faces. I am holding Teddy on my lap, tickling him as he giggles so hard he keels over. (6, p. 80).

У наведеному прикладі Гейл Форман будує оповідь Мії шляхом багаторазового використання однотипної структури речень за моделлю «I + дієслівний предикат у формі Present Continuous» і цим акцентує увагу читача на її фантазії, її уявленнях, що виникають під впливом акордів віолончелі, музики, яка завжди заповнювала її душу, музики, яка, на думку її коханого, здатна заставити її залишитися тут, у цьому житті, музика, яка є останньою надією Адама. Розповідь від першої особи у літературному творі забезпечує її інтимізацію, легко сприймається читачами як достовірна, правдива, щира і викликає співпереживання і співучасть у адресата. Повторюваний особовий займенник "I" на початку кожного нового речення утворює частковий синтаксичний паралелізм, з'єднуючи при цьому окремі речення в єдине ціле. Поряд із будівельною функцією повтор виконує й інтонаційно-ритмічну функцію: у наведеному прикладі він відображає підвищену ритмічність тексту. Він уживається як засіб актуалізації, як стилістичний прийом створення напруги у цьому фрагменті тексту.

Як показує ілюстративний матеріал, повтори є важливим засобом створення композиційної структури тексту, засобом реалізації синтаксичного ритму тексту. Вживання повтору, з одного боку, членує текст, а з іншого, – пов'язує його частини в одне ціле. Членувальна функція повтору є наслідком експресивного виділення будь-якої синтаксеми, частини речення чи цілого речення з метою акцентувати на них увагу.

Дуже важливою особливістю повтору є порушення синтагматичного ланцюжка, і вже це зумовлює перетворення його у експресивний стилістико-синтаксичний прийом.

Розглянемо уривок із роману відомого сучасного американського письменника Ентоні Дорра "All the light we cannot see", присвяченому подіям Другої світової війни, де автор описує марення контуженого Вернера, одного із головних героїв твору – юного німецького воїна, романтичного, талановитого, якому б творити красиве майбутнє, однак доля розпорядилася інакше, зробивши з нього солдата гітлерівської армії: *She counts on her fingers. For tripping in line, she says. For working too slowly. For arguing over bread. For sobbing. For not organizing her things according to protocol.*

It's surely nonsense, yet something hangs inside it, some truth he does not want to allow himself to apprehend, and as she speaks, she ages, silver hair lays down on her head, her collar frays; she becomes an old woman—his understanding of who hovers at the rim of his consciousness. For complaining of headaches. For singing. For speaking at night in her bunk. For forgetting her birth date during evening muster. For unloading the shipment too slowly. For not turning in her keys correctly. For failing to inform the guard. For rising from bed too late. Frau Schwartzberger—that's who she is. The Jewess in Frederick's elevator (7, p. 176).

У наведеному прикладі повторюваний прийменник *for* реалізує різні можливості синтаксичної сполучуваності, поширюючи речення різноманітними об'єктними компонентами. Повтор дозволяє поєднати в рамках одного текстового фрагменту різнотипні конструкції й одночасно розчленувати цей текстовий фрагмент на "порції", тобто забезпечити поетапне засвоєння інформації читачами і відтворити ситуацію сприйняття довкілля «пораненою, хворою» свідомістю. Унаслідок повтору компонента різко підвищується інформативна насиченість тексту. При цьому експресивно-видільна функція повтору з синтаксичним поширенням посилює логічний та емоційний вплив на адресата.

Автор звертається до прийому паралелізму і досягає потрібного ефекту, особливої експресії. Поєднання синтаксичного паралелізму й повтору словоформ із синтаксичним поширенням надає мові персонажа особливої ваги, а тексту – ритмічності й наближає його до поетичного мовлення. Структурна організація цього фрагменту дозволяє читачеві спостерігати за розвитком думки героя.

Крім експресивної функції виділення, компоненти, що повторюються, виконують і синтаксичні функції: здійснюють зв'язок речень і є центром, який спрямовує подальше синтаксичне розгортання висловлювання. Поп.: *Am I dead? I actually have to ask myself this. Am I dead? At first it seemed obvious that I am. That the*

standing-here-watching part was temporary, an intermission before the bright light and the life-flashing-before-me business that would transport me to wherever I'm going next (7, p.12).

Якщо з позицій комунікативного синтаксису в реченні з прямим порядком слів основне навантаження припадає на кінець речення (на рему висловлення), то внаслідок повтору початкового елемента речень акцентується його тема.

Розуміння і розкриття авторських інтенцій у художньому тексті вимагає врахування й аналізу всіх його складників та їх характеру. Варто зазначити, що для ступеня експресивності важливим є такий чинник, як контактне чи дистантне розташування повторюваних словоформ: експресивна сила конструкцій з дистантним повтором буває слабшою через актуалізацію інформативно-структурної функції, а при контактному розташуванні експресія наростає. Пор.: *Mom nodded and she and Willow started laughing and soon everyone at the table was cracking up so hard that tears ran down our faces. And then we were crying, even me, who didn't know Kerry all that well. Crying and laughing, laughing and crying* (6, p.61).

Контактне розташування повторюваної антонімічної пари предикатів *crying and laughing*, де у другому випадку синтаксеми помінялись місцями, посилює експресивність висловлення, увиразнює протиставлення, антонімічний повтор підкреслює антиномію людського буття і є елементом іншої авторської ідеї, складовою цілого тексту.

Контактний повтор дозволяє побачити його близькість до розмовного субстрату: *Adam is mumbling something now. In a low voice. Over and over he is saying: please. Please. Please. Please. Please. Please. Please. Please. Please. Finally, he stops and looks at my face. "Please, Mia," he implores. "Don't make me write a song"* (6, p.69).

Висока імпульсивність персонажа (у наведеному прикладі – Адама), низький рівень контролю над власною мовленнєвою діяльністю, необхідність дати вихід емоціям і певним чином вплинути на адресата робить такі повтори характерною рисою вияву афективних станів. Автор художнього тексту досить вдало, ефективно використовує повтори для відтворення подібних ситуацій, а отже, надає своєму описові максимальної правдивості, що позитивно впливає на читача. Повтор-афектив пов'язаний із намаганням мовця виразити емоційну оцінку того, що відбувається. Авторська інтенція – реалістично відтворити мовлення, породжене сильними емоціями.

Безперечно, експресивність й емоційність дуже тісно переплітаються: експресивність “здатна підсилити емоційну наснагу висловленого мовцем, увиразнити його комунікативний намір” [5, с.113]. Не викликає сумніву той факт, що сприйняття художнього тексту залежить не тільки від того, наскільки він сприймається нашим розумом, але також і від того, яким чином і наскільки художній твір апелює до наших емоцій і почуттів. Майстерно написаний твір запам'ятовується надовго не тільки тому, що збагачує читача предметно-логічною інформацією, але й тому, що торкається потаємних струн серця, душі.

Повтор є потужним засобом вираження різних емоцій, як авторських, так і персонажів, а відтак це досить дієвий засіб створення образів та їх характеристик, емоційного тла тексту. Отже, емпатизація у синтаксичних повторах може мати логічну й емотивну основу. У наступних прикладах розкривається емотивна функція аналізованих конструкцій:

But he won't. I know it's fruitless. I give up and drag myself back to my ICU. I want to break the double doors. I want to smash the nurses' station. I want it all to go away. I want to go away. I don't want to be here. I don't want to be in this hospital. I don't want to be in this suspended state where I can see what's happening, where I'm aware of what I'm feeling without being able to actually feel it. I cannot scream until my throat hurts or break a window with my fist until my hand bleeds, or pull my hair out in clumps until the pain in my scalp overcomes the one in my heart (7, p.57).

У наведеному фрагменті повтори підкреслюють, увиразнюють емоційний стан безсилля головної героїні роману – Мії (вона не в змозі навіть виразити свій гнів), відчуття безвиході із ситуації, в якій вона опинилась.

Повтор – один із найяскравіших прийомів експресивного синтаксису. Уже сам повтор є таким явищем, у якому закладені елементи експресії, що додатково виражається паузою перед повторенням, а також особливою інтонацією. Повторювані мовні одиниці вимовляються або як посилене ствердження: *I was about to shake my head, to reaffirm that my cello had no place among the jamming guitars, no place in the punk-rock world* (7, p.78), або з окличною інтонацією: *No! Stop. Please stop. Please wake up! I scream into the chilly air. It's cold. My breath should smoke. It doesn't. I stare down at my wrist, the one that looks fine, untouched by blood and gore, and I pinch as hard as I can. I don't feel a thing. I have had nightmares before—falling nightmares, playing-a-cello-recital-without-knowing-themusic nightmares, breakup-with-Adam nightmares—but I have always been able to command myself to open my eyes, to lift my head from the pillow, to halt the horror movie playing behind my closed lids. I try again. Wake up! I scream. Wake up! Wakeupwakeupwakeup! But I can't. I don't* (P.11), або як питання (у випадку здивування і емоційного збудження): *Am I dead? I actually have to ask myself this. Am I dead? At first it seemed obvious that I am. That the standing-here-watching part was temporary, an intermission before the bright light and the life-flashing-before-me business that would transport me to wherever I'm going next* (7, p.12).

У художніх текстах повтор члена речення, вираженого поширеними словоформами, виконує подвійну функцію. Граматична функція такого повтору полягає в тому, що він дозволяє ввести в текст додаткову, іноді досить розгалужену синтаксичну структуру, яка додає нової інформації і збагачує мовлення. Експресивно-видільна функція повтору з синтаксичним поширенням посилює емоційний вплив мови письменника на читача. Таким чином, емотивна функція є не єдиною, але змінною і додатковою, унаслідок чого статус емосеми в структурі значення повторюваних конструкцій можна назвати конотативним.

Характер емоційних переживань, які автор акцентує шляхом використання синтаксичного повтору, так само як і іншими синтаксичними маркерами емоційності, розкривається його лексичним наповненням, подальшим контекстом й особливостями емотивної ситуації в цілому. Відтворення емоціогенних ситуацій, що детерміновані інтенцією автора, входять до його комунікативних завдань.

Досить поширеним у художньому мовленні є такий спосіб, як уживання повтору-перепитування, що найчастіше підкреслює зацікавлення персонажа, його допитливість, а отже, допомагає автору творити портретну характеристику образу. Ось як Ентоні Дорр використовує цей прийом в описі ситуації, коли у музеї діти слухають легенду про синій алмаз, який захований за тринадцятьма дверима музею і на якому є прокляття: - *He clears his throat. "Centuries ago, in the place we now call Borneo, a prince plucked a blue*

stone from a dry riverbed because he thought it was pretty. But on the way back to his palace, the prince was attacked by men on horseback and stabbed in the heart." - "Stabbed in the heart?" - "Is this true?" - A boy says, "Hush." - "The curse was this: the keeper of the stone would live forever, but so long as he kept it, misfortunes would fall on all those he loved one after another in unending rain." - "Live forever?" (8, p.7)

Отже, у художніх текстах повтори увиразнюють інтелектуально-духовний світ митця, ілюструють його комунікативну майстерність, репрезентують особистісне світосприйняття мовця, образне мислення, ідіосинтаксичний засіб містить потужні естетичні й експресивні потенції, він зумовлений авторськими цілями й реалізує комунікативно-інтенційний простір письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования): Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. «Иностр. яз.» /И.В.Арнольд. – 3-е изд. – М.: Просвещение, 1990. – 300с.
2. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка / И. Р. Гальперин. – Учебник. – 3 изд. – М.: Высш. Школа, 1981. – 334 с.
3. Гнатковська О.М. Комунікативні інтенції «Я-висловлень» у сучасному англomовному дискурсі: лінгво-когнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Гнатковська Олена Михайлівна. – Чернівці, 2009. – 20 с.
4. Єсіпенко Н. Г. Прагмалінгвістика як напрям сучасного мовознавства / Н. Г. Єсіпенко // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – Чернівці : Видавничий дім "РОДОВІД", 2017. – Вип. 784 : Германська філологія. – с. 41-50.
5. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія / С. Т. Шабат-Савка. – Чернівці: «Букрек», 2014. – 412с.
6. Gayle Forman. If I Stay / Forman Gayle. – Penguin Group, New York, 2009 – 201 p. 7. Anthony Doerr [Електронний ресурс] : All the Light We Cannot See . – Режим доступу : <http://www.novelok.com/all-light-we-cannot-see-anthony-doerr> 8. Cormac Mc Carthy [Електронний ресурс] : The Road. – Режим доступу : http://www.onlinebook4u.net/horror/The_Road/

REFERENCES

1. Arnold I.V. Stylistics of Modern English: (Stylistics of Decoding): Uchebnoe posobie dlya studentov ped. in-tov po spec. «Inostr. yaz.» /I.V.Arnold. – 3-e izd. – M.: Prosveshenie, 1990. – 300 p.
2. Galperin I. R. Stylistics of English / I. R. Galperin Uchebnik. – 3 izd. – M.: Vyssh. Shkola, 1981. – 334 s.
3. Hnatkovska O.M. Communicative intentions of "I-statements" in modern English discourse: linguistic-cognitive and pragmatic aspects: author's abstract for obtaining candidate of philological sciences: spets. 10.02.04 «Hermanski movy» / Hnatkovska Olena Mykhailivna. – Chernivtsi, 2009. – 20 s.
4. Yesypenko N. H. Pragmalinguistics as a Direction of Modern Linguistics / Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : zbirnyk naukovykh prats. – Chernivtsi : Vydavnychiy dim "RODOVID", 2017. – Vyp. 784 : Hermanska filolohiia. – s. 41-50.
5. Shabat-Savka S.T. Category of communicative intention in the Ukrainian language: monohrafiia / S. T. Shabat-Savka. – Chernivtsi: «Bukrek», 2014. – 412s.

Communicative and pragmatic dimensions of the repetition in the English literary text

A. Tomusiak

Abstract. The article deals with the functioning of the lexical-syntactic repetition in the English literary text from the standpoint of the speaker as a center of communicative activity. Repetition as a component of syntactic parallelism creates an integrated unity of literary text, ensures the implementation of the ideological and thematic structure of the work, is a means of actualizing the isotope of the expression plan, supports the description dynamism, implements a number of literary and stylistic functions of the work.

Keywords: anthropocentrism, intention, repetition, syntactic parallelism, expressiveness.

Коммуникативно-прагматические измерения повтора в англоязычном художественном тексте

A. O. Tomusya

Аннотация. В статье рассмотрено функционирование лексико-синтаксического повтора в англоязычном художественном тексте с позиций автора – антропоцентра коммуникативной деятельности. Повтор как составляющая спектра синтаксических средств создает интегрированную целостность художественного текста, обеспечивает реализацию идейно-тематической структуры произведения, является средством актуализации изотопии плана выражения, поддерживает динамизм описания, реализует ряд художественно-стилистических функций произведения.

Ключевые слова: антропоцентризм, интенция, повтор, синтаксический параллелизм, экспрессивность.